

Завдання педагога — допомогти учневі у побудові індивідуальної траєкторії освіти, яка співвідноситься із досягненнями людства і спрямована на їх примноження. Індивідуальна освітня траєкторія — це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня.

Ващенко Г.

ВСТУП

XXI ст. ставить перед системою вітчизняної освіти і кожним навчальним закладом, зокрема, важливі завдання. Суспільство вимагає від школи конкретних результатів, необхідних для стійкого розвитку соціальних спільнот і соціально-економічної системи. А особистість, яка навчається, потребує якісної освіти — гарант здатності до саморозвитку і самоорганізації у мінливому соціальному й економічному світі. Саме це зумовлює необхідність інноваційного розвитку освіти, забезпечення кардинальних змін у змістових, технологічних, управлінських домінантах.

За останнє десятиліття в системі освіти здійснено багато змін, особливо варто відзначити переорієнтацію педагогічних нововведень з процесу засвоєння знань на процеси формування способів діяльності.

Відомо, що людина не народжується з певними рисами чи якостями. Її особистість формується впродовж усього

життя. Тому в закладах освіти потрібно створити сприятливі умови для розвитку та психологічного комфорту дитини. Учні повинні мати можливість через навчання і виховання безпосередньо набувати досвід соціальної активності, вчитися бути успішними у своїй діяльності, опановувати мистецтво жити в колективі, працювати в команді.

Вирішальну роль у цьому відіграє вчительство. Воно перебуває на стадії інтенсивного пошуку педагогічних технологій, спрямованих на удосконалення навчально-виховного процесу. Таке оновлення неможливе без проектної технології, суть якої полягає в поєднанні академічних знань з вирішенням якогось-небудь навчального завдання в реальних життєвих обставинах.

Сподіваємося, що Вас зацікавить досвід педагогічного колективу Тернопільської ЗОШ I–III ступенів № 21, який був представлений на:

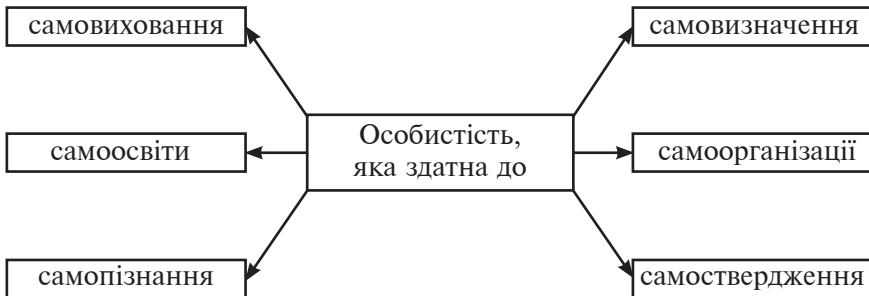
- Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проектна діяльність як засіб компетентнісної освіти» (28–29 жовтня 2009 р., Новоград-Волинськ);
- Partnerstvo Transgraniczne (м. Люблін, «Фундація щасливе дитинство», 07–10 березня 2011 р.);
- МБФ Україна — 3000 (20 травня 2010 р., м. Київ, здобули III місце в Україні);
- Програмі «Intel» Навчання для майбутнього України (30 грудня 2010 р., м. Київ);
- III, IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проектування розвитку та психолого-педагогічного супроводу обдарованої особистості» (27–28 квітня 2011 р., с. м. т. Підволочиськ; 21–22 березня 2012 р., м. Бучач);
- МБФ Україна — 3000 (20 травня 2011 р., м. Київ, здобули I місце в Україні);

- IV Міжнародній науково-практичній конференції «Обдаровані діти — інтелектуальний потенціал держави» (20–25 вересня 2011 р., м. Алушта — Крим);
- Міському семінарі словесників «Шляхи забезпечення результативності роботи вчителів словесників над формуванням особистості учня та підготовкою до життя» (17 листопада 2011 р., Тернопільська ЗОШ № 21)
- Міському семінарі ЗДВР «Проектний підхід у виховному просторі як шлях дитини до життєвого успіху» (2 грудня 2010 р., Тернопільська ЗОШ № 21) та ін.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШКОЛІ

Час вимагає зміни характеру навчальної діяльності: зменшення частки готової інформації, яку отримує учень від учителя, і збільшення такої, що школяр здобуває самостійно. При сучасних підходах до навчально-пізнавальної діяльності, демократизації навчально-виховного процесу встановлюються суб'єкт-суб'єктні взаємини між педагогами і школярами. У такому випадку відбувається розвиток їх внутрішньої свободи, створення оптимальних умов для вдосконалення. Разом із повагою до себе як до особистості, учні набувають статусу саморегульованої, саморозвиткової та самодіяльної системи. Головним виміром якості функціонування освіти стає виховання особистості, яка здатна творити, адекватно реагувати на зміни, самовизначатися у проблемних ситуаціях.

Таку особистість неможливо виховати в межах знаннєвої, «зунівської» парадигми освіти. «За цих умов наріжним каменем стала проблема якості освіти. Це пояснюється тим, що в останнє десятиліття культивувалися переважно знання (обсяг, глибина, усвідомленість, міцність), а не формування життєздатної, життєтворчої особистості.

Саме це зумовило появу іншої логіки розуміння освіти як процесу і результату діяльності самої дитини. У цьому випадку існуюче раніше поняття «освіта» (взагалі) змінюється на нове поняття «освіта особистості» як процес і результат особистої турботи, особистої відповідальності, особистих заслуг і невдач — діяльності самого учня щодо становлення, створення і розвитку власної особистості та індивідуальності. Результатом освіти в такому її розумінні є сама особистість, її суттєві характеристики...» [21; 6]. Таким чином, переосмислення фундаментальних концептуальних засад функціонування системи освіти привело до появи компетентнісної парадигми, в основі якої внесення суттєвих змін у змістову, технологічну, управлінську складові. Посилюється роль і значення освоєння різноманітних способів діяльності, підвищення їхньої технологічності, створення умов для активної соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності.

Характерною ознакою сучасної освіти стає її технологізація. Удосконалення технологій навчання, виховання і розвитку учнів розглядається вітчизняними і зарубіжними вченими як важливий засіб підвищення якості формування особистості. Розглядаючи виховний процес як «інтелектуальне виробництво», І.П. Підласий наголошує на необхідності його технологізації. Він стверджує: «Нинішня практика виховання знаходиться на перехідній стадії — вихователі ще не працюють за добре відпрацьованою науковою технологією, але вже поступово відходять від замкненого на індивідуальності інтуїтивного рішення виховних завдань... При технологічному розв'язанні проблем виховання кожен вихователь зобов'язаний пройти канонічний шлях досягнення мети, контролюючи і коректуючи результати у заздалегідь визначених «вузлових точках» [22; 141].

Сучасна школа представляє собою складну соціально-педагогічну систему — метатехнологію підготовки нового покоління до життя, праці, подальшої професійної підготовки, включення в соціальне життя.

Технологія виховання — цілеспрямований, цілісний процес, що базується на єдності реалізації змісту, цілей, завдань, методів і форм впливу, взаємовпливу його суб'єктів. Забезпечує гармонійне виховання індивідуальності, пріоритет цінностей людської особистості; вільне виховання без примусу. Засадничими тут є гуманізм як система поглядів, що визнає право на свободу, щастя, розвиток і виявлення здібностей кожної дитини; збагачення світоглядної

тематики змісту освіти; особистісно зорієнтований підхід до виховання соціально інтеріоризованої особистості.

Серед великої кількості педагогічних технологій особливе місце посідає «метод проектів». В основу проектної технології покладено погляди відомого американського філософа і педагога Дж. Дьюї. Їх сутність полягає в тому, що здібності дитини закладені природою, а школа повинна створити умови для їх розкриття; знання мають слугувати пристосуванню людини до оточення й повинні мати практичне спрямування.

Починаючи з 20-х років ХХ ст. у школах США, Великої Британії, Бельгії, Ізраїлю, Фінляндії, Німеччини, Італії, Нідерландів проектне навчання набуло поширення. Натомість вітчизняний досвід свідчить про активне впровадження проектів лише з початку ХХІ століття.

На різні категоріальні ознаки поняття «проект» вказують С. Кримський (систематична форма організації діяльності у взаємозв'язку її теоретичних і практичних аспектів), Ф. Бегьолі (послідовність взаємопов'язаних подій, які відбуваються впродовж встановленого обмеженого проміжку часу та спрямовані на досягнення оригінального і водночас певного результату), Л. Ващенко (інноваційна форма організації освітнього середовища, в основі якої лежить комплексний характер діяльності тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з навколишнім середовищем), А. Моїсєєв (форма побудови цілеспрямованої діяльності), Є. Полат (комплекс пошукових, дослідницьких, графічних та інших видів робіт, що виконуються з метою практичного чи теоретичного розв'язання значущої проблеми), У. Чартерс (дія, яка виконується в природних умовах і містить вирішення порівняно складного завдання), О. Пометун (цільовий акт діяльності, в основу якого покладено інтереси людини).

Проектна технологія розглядається як загальнопедагогічна, тобто така, що може використовуватися в межах як класно-урочної системи, так і в позаурочній діяльності. В.А. Нишета співвідносить етапи методу проектів та етапи особистісно зорієнтованого уроку. Особистісно орієнтовані технології ставлять у центр всієї шкільної освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних умов її розвитку, реалізації її природних психофізіологічних, інтелектуальних, душевних і духовних задатків. Особистість дитини у цій технології є пріоритетним суб'єктом, метою освітньої системи, а не засобом досягнення будь-якої навчальної мети.

Співвідносність етапів методу проектів та особистісно зорієнтованого уроку

У зв'язку з цим виникає питання ще однієї важливої системи. І.Г. Єрмаков та Л.В. Сохань розробили технологію життєтворчості, яка передбачає опанування дитиною життєвого проектування — розробку життєвої стратегії. Тобто, з одного боку, проектну технологію розглядають як особистісно зорієнтовану, життєтворчу технологію, а з іншого боку, як колективну творчу діяльність (КТС) або «групову творчу справу» (ГТС). В основі технології КТС — підготовка, проведення й аналіз яскравого, емоційно насиченого, колективно підготовленого заходу (концерту, зустрічі, «естафети»). К. Левін писав, що «легше змінити особистості, зібрані в групу, ніж кожную особистість» [16; 76].

Суть проектної технології сьогодні вбачається у функціонуванні цілісної системи дидактичних (змісту, методів, прийомів тощо) та інших засобів, побудованої відповідно до вимог навчального проектування. Звертаємо увагу на високу технологічність даного методу: це не просто організація групової роботи, а **створення на діагностико-прогностичній основі педагогічних систем різного рівня, які забезпечують гарантоване досягнення спланованого результату.**

Схема технологічної моделі проекту

Проектну технологію педагог може використовувати на двох рівнях: методичному та навчальному. Тобто створювати власні проекти для розробки певної актуальної педагогічної (методичної) проблеми чи у навчальній діяльності учнів.

Щодо основних характеристик поняття «навчальний проект», то варто вказати на різноплановість підходів до його визначення. Зокрема, А. Хуторський та Н.І. Поліхун вказують на те, що навчальний проект — це форма організації занять, котрою передбачено комплексний характер діяльності усіх його учасників з отримання освітньої продукції за певний проміжок часу. М. Бухаркіна в навчальному проекті вбачає спільну навчально-пізнавальну, творчу або ігрову діяльність учнів-партнерів, яка має спільну мету, узгоджені методи, засоби діяльності та спрямована на досягнення спільного результату з розв'язання певної проблеми, значущої для учасників проекту.

Вітчизняними вченими розроблено низку обов'язкових критеріальних вимог до проектної технології в навчально-виховному поєднанні:

- самостійна діяльність учнів (індивідуальна, парна або групова), яку вони виконують упродовж визначеного відрізка часу;
- розв'язання проблеми, яка передбачає використання різноманітних методів, засобів навчання, інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості;
- «відчутність» результатів виконання проекту (якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення, якщо практична — конкретний результат, готовий до впровадження);

- використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів;
- не пасивне, а активне сприйняття навчання через дію;
- зміщення акцентів у діяльності з формального запам'ятовування на активне мислення;
- застосування принципів (загальнодидактичних або частково методичних) лише за необхідності (мається на увазі їх доцільність у конкретних ситуаціях проектування);
- планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку з вирішенням якого-небудь навчального шкільного завдання в реальних життєвих обставинах;
- проблематичний акт, приведений у виконання до кінця в його природній установці;
- творча діяльність, проблемна за формою представлення матеріалу, практична за формою його застосування, інтелектуально насичена за змістом, яка відбувається у умовах постійного конкурсу думок;
- орієнтування учня на актуалізацію наявних знань і набуття нових для активного включення в проектувальну діяльність у соціокультурному середовищі;
- розвиток пізнавальних, творчих навичок і вмінь, що потребують самостійного конструювання знань та орієнтації в інформаційному просторі;
- практика особистісно орієнтованого навчання, що враховує в процесі навчання конкретного учня, його вільний вибір та особисті інтереси;
- не інтеграція фактичних знань, а застосування знань і набуття нових, інколи шляхом самоосвіти;
- не тільки набуття учнями нових знань, а й освоєння способів діяльності;
- обов'язкова презентація отриманих результатів.

У процесі застосування методу проектів учитель виконує такі ролі:

1. проектувальник (практичне перетворення внутрішнього світу, активне ставлення до своєї проектної діяльності);
2. демократ (врахування різних позицій у виборі особистісної траєкторії проектної діяльності);
3. гуманіст (увага та повага до особистості учня; позитивний запал, спрямований не лише на навчання, а й на розвиток особистості учня; відповідальність за результат);

4. професіонал (педагог широкого профілю; педагогічний супровід проектування);
5. організатор проектування;
6. консультант (допомога в пошуку й обробці інформаційних джерел);
7. джерело інформації;
8. помічник (допомога учневі тільки тоді, коли він переживає неподоланні труднощі й усі спроби подолати їх самостійно вже вичерпані; допомога учневі, а не виконання роботи замість нього);
9. координатор (координація всього процесу роботи над проектом);
10. психолог (підтримка й заохочення учнів; зміна психологічного клімату в класі; переорієнтація репродуктивної навчальної діяльності учнів на дослідницьку, пошукову, творчу; створення ситуації успіху, забезпечення успішного розвитку й саморозвитку учня);
11. «вічний двигун» (підтримка неперервного руху учнів у роботі над проектом);
12. партнер (втрата «повного авторитету», отримання статусу старшого партнера, дії та вчинки якого вже підлягають оцінці);
13. вихователь (формування особистісних якостей, емоційно-вольової сфери, компетентностей, ціннісних орієнтацій, стратегічного мислення, ділових, моральних якостей);
14. фасилітатор (поступливий спостерігач, який полегшує роботу учнів, сприяє підвищенню продуктивності їхньої діяльності).

У проектній діяльності докорінно *змінюються відносини «вчитель — учень»*: